

«Σαν φακός να μεγεθύνει!». Σκέψεις για την τέχνη του Θάνου Μικρούτσικου

του Γιάννη Μηλιού

1. Υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία για τη σχέση ανάμεσα στα Μαθηματικά και τη μουσική. Και πολλές σχετικές αποφάνσεις. Ένα παράδειγμα: «*Η μουσική είναι η αριθμητική των ήχων όπως η οπτική είναι η γεωμετρία του φωτός*» Claude Debussy (ca. 1900). Αφήνω το ζήτημα αυτό σε σας τους μαθηματικούς.

2. Θα μιλήσω για τον Θάνο Μικρούτσικο, τον οποίο γνώρισα ήδη στη διάρκεια της δικτατορίας, και από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 είμαστε φίλοι στενοί, όχι ως ειδικός στη μουσική (δεν είμαι μουσικός, ούτε έχω σπουδές στη μουσική), αλλά ως ακροατής και μουσικόφιλος.

Καίτοι μη ειδικός, έχω ένα πλεονέκτημα: Γνωρίζω όλο ή σχεδόν όλο το τεράστιο έργο του Μικρούτσικου.

3. Ο Θάνος άρχισε να συνθέτει ήδη στα τέλη της δεκαετίας του 1960, αλλά επίσημα εμφανίστηκε το 1975, με το δίσκο «Πολιτικά τραγούδια» σε ποίηση Ναζίμ Χικμέτ και Βολφ Μπίρμαν.

Από τον 1^ο του αυτό δίσκο εντυπωσίασε. Κάτι καινούργιο είχε συμβεί στο ελληνικό τραγούδι. Ένας νέος ήχος, μια νέα φόρμα, που ακουγόταν ίσως για πρώτη φορά.

Η συνέχεια ήταν εξίσου εντυπωσιακή:

- 1976: *Καντάτα για τη Μακρόνησο σε ποίηση Γιάννη Ρίτσου / Σπουδή σε Ποιήματα του Βλαδίμηρου Μαγιακόβσκι*
- 1977: *Φουέντε Οβεχούνα σε στίχους Γιώργου Μιχαηλίδη, και*
- *Τροπάρια για Φονιάδες σε στίχους Μάνου Ελευθερίου*
- 1978: *Τραγούδια της Δευτεριάς (Μπέρτολτ Μπρεχτ, Μανώλης Αναγνωστάκης, Φώντας Λάδης, Άλκης Αλκαίος, Γιάννης Ρίτσος),*
- την ίδια χρονιά *Μουσική Πράξη στον Μπρεχτ.*

Ο Θάνος Μικρούτσικος, από την πρώτη φάση της συνθετικής του δημιουργίας συνδυάζει την πρωτοποριακή μουσική φόρμα, την αβάν γκαρντ ακόμα και την ατονική μουσική με λυρικά στοιχεία, δημιουργώντας μια τομή στο έντεχνο ελληνικό τραγούδι, μια ασυνέχεια.

Εγκαινιάζει ουσιαστικά μια νέα ιστορία στη σύγχρονη ελληνική μουσική.

Η *Μουσική Πράξη στον Μπρεχτ*, το 1978, με άφησε κυριολεκτικά με το στόμα ανοικτό, και το θυμάμαι, 40 χρόνια μετά, σαν να είναι τώρα.

Για το έργο αυτό ο Μάνος Χατζηδάκις έγραψε:

«Ο Μικρούτσικος έρχεται στον χώρο με ένα τεράστιο πολιτικό κλίμα από πίσω του, και το εκπροσωπεί αυτό το κλίμα μουσικά. Το εκπροσωπεί με πολύ γερά στοιχεία. Όχι επιπόλαια. Δεν έφτιαξε απλώς μια όμορφη μελωδία. Είναι ήδη ένας ποταμός που κουβαλάει στην κοίτη του πολύ σπουδαία πράγματα! Με εντυπωσίασε πάρα πολύ το κοντσέρτο του στην Πινακοθήκη. Είχε στιγμές εξαιρετικής δυνάμεως. Κατάλαβα ότι είχα να κάνω με ένα πρόσωπο πρωτογενές» (*Τα Νέα*, 28.3.78).

Όμως ο Θάνος Μικρούτσικος, όλα αυτά τα χρόνια, συνεχίζει να μας εντυπωσιάζει με την ανάπτυξη και εξέλιξη της εντελώς προσωπικής φόρμας που εισήγαγε στη σύγχρονη μουσική. Ενδεικτικά αναφέρω:

- *Σονάτα του Σεληνόφωτος, Κιγκλίδωμα II, Δελτίο Ειδήσεων σε ποίηση Γιάννη Ρίτσου,*
- *Σταυρός του Νότου σε ποίηση Νίκου Καββαδία,*
- *Εμπάργκο σε στίχους του Άλκη Αλκαίου,*
- *Ο γέρος της Αλεξάνδρειας, σε ποίηση Κωνσταντίνου Καβάφη,*
- *Συγγνώμη για την άμυνα, σε στίχους Κώστα Τριπολίτη,*
- *Ιχνογραφία, σε στίχους Κώστα Παπαγεωργίου,*
- *Τραγούδια για φωνή και πιάνο σε ποίηση Χριστόφορου Διοντάκη,*
- *Η γη τσακισμένο καράβι σε ποίηση Γιώργου Κοζία και William Blake,*
- *Ένας κόσμος χωρίς ταξιδιώτες σε ποίηση και πάλι Γιώργου Κοζία,*

- *Επτά,*
 - *Πριν από τους 7 νάνους,*
- κλπ. κλπ.

Ο Θάνος Μικρούτσικος συνεργάστηκε με ένα πολύ μεγάλο αριθμό εξαιρετικών ερμηνευτών στο έντεχνο τραγούδι, ορισμένους από τους οποίους ο ίδιος ανέδειξε.

Στο έργο του, που είναι τεράστιο, περιλαμβάνονται η όπερα *Η επιστροφή της Ελένης* σε λιμπρέτο Χρήστου Λαμπράκη και ποίηση του Γιάννη Ρίτσου, τα *Έργα για φλάουτο* με την Ivoņa Glīnka, η *Μουσική για δύο* (Ντού για βιολί και πιάνο, Εικόνες για μέτζο σοπράνο και φλάουτο, Ντού για άλτο σαξόφωνο και ηλεκτρικό μπάσο), οι *Μουσικές ιστορίες (Music Stories)* για σόλο βιμπράφωνο, ορχήστρα εγχόρδων, κλαρινέτο και κρουστά με τον Gary Burton στο βιμπράφωνο και πολλά άλλα.

Θα ήταν αδύνατο να παρουσιάσουμε ολόκληρο το έργο του Θάνου Μικρούτσικου σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα.

4. Θα διατυπώσω λοιπόν μια θέση, με βάση την υποκειμενική μου κρίση. Ο Θάνος Μικρούτσικος είναι ο σημαντικότερος Έλληνας συνθέτης των τελευταίων 50 χρόνων.

5. Ακόμα όμως και αν η θέση αυτή θα μπορούσε θεωρηθεί ως η υποκειμενική κρίση ενός μουσικόφιλου, αλλά μη ειδικού περί τη μουσική, εντούτοις βασίζεται καταρχάς σε ένα αντικειμενικό στοιχείο:

Ο Θάνος Μικρούτσικος έχει αντικειμενικά κάτι ξεχωριστό στη σύγχρονη ιστορία της μουσικής που αναπτύχθηκε στη χώρα. Κινείται με την ίδια έμφαση, αλλά και τα ίδια εντυπωσιακά αποτελέσματα, σε πολλούς μουσικούς χώρους, με τρεις από αυτούς να είναι οι κύριοι:

- α) Στη συμφωνική μουσική, (όπερα, μουσική δωματίου, κλπ.)
– αλλά και παράλληλα την πειραματική μουσική, την ηλεκτρονική μουσική, τη μουσική για το θέατρο και τον κινηματογράφο –,
- β) στο ελληνικό έντεχνο τραγούδι,
- γ) στον ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στο συμφωνικό και το έντεχνο τραγούδι.

Ο Θάνος Μικρούτσικος μπορεί να γράφει συμφωνικά αριστουργήματα όπως τα έργα: «Warna», «Νύχτα με σκιές χρωματιστές», «Slow Motion», «Concerto for Guitar and Orchestra», «The Hell of a Season», και συγχρόνως να συνθέτει το ωραιότερο ζεϊμπέκικο που γράφτηκε ποτέ, το «Πάντα γελαστοί».

6. Ο άξονας του «ενδιάμεσου μουσικού είδους» μεταξύ συμφωνικού και έντεχνου τραγουδιού είναι εκείνος που ο Θάνος Μικρούτσικος ανέπτυξε σχεδόν με αποκλειστικό τρόπο (ο ίδιος αναγνωρίζει το *Άξιον Εστί* και την *Κατάστα-*

ση πολιορκίας του Θεοδωράκη, τις Όρνιθες του Χατζηδάκι και το Μπολιβάρ του Μαμαγκάκη ως έργα που «διεύρυναν τη φόρμα»¹ του έντεχνου τραγουδιού, ενώ κατατάσσει τον Κύκλο του C.N.S. σε αυτό τον ενδιάμεσο χώρο).

Πραγματικά θεωρώ ότι ο Θάνος Μικρούτσικος, αναπτύσσοντας αυτόν τον «ενδιάμεσο χώρο» ανάμεσα στο συμφωνικό και το έντεχνο τραγούδι, άλλαξε τη σύγχρονη ελληνική μουσική και της έδωσε μια νέα ποιότητα.

Δεν έπαψε όμως να είναι πρωτοπόρος και στα άλλα είδη. Συνδυάζει αφενός τη λυρικήτητα, δημιουργώντας έντονα συναισθηματικά αποτελέσματα, και αφετέρου τα ριζοσπαστικά νέα ακούσματα που προκαλούν την ενεργοποίηση της σκέψης και του προβληματισμού, και εξοικειώνουν το κοινό με αυτές τις ριζοσπαστικές φόρμες.

Πρόκειται για μια ριζοσπαστική, τελικά πολιτική, παρέμβαση στον χώρο του έντεχνου τραγουδιού.

Παράλληλα, στο έργο του τίποτα δεν παραμένει στατικό, καθώς με νέες ενορχηστρώσεις παλαιότερων συνθέσεων δημιουργούνται εκδοχές εκτελέσεων που κινούνται από το χώρο της τζαζ και της ροκ μέχρι τις λεγόμενες λαϊκές φόρμες. Χαρακτηριστικό και σημαντικό παράδειγμα αποτελούν οι συνεχείς μουσικοί προβληματισμοί πάνω στα τραγούδια σε ποίηση Νίκου Καββαδία.

7. Το μουσικό έργο του Θάνου Μικρούτσικου δεν αποτελεί, όπως ήδη είπαμε, απλώς μια τομή και μια νέα παράδοση, αλλά και μια «πολιτική παρέμβαση στο χώρο της ελληνικής έντεχνης μουσικής».

Όχι διότι μελοποιεί (και) πολιτικούς στίχους. Ως ενότητα στίχου και μουσικής, η καλλιτεχνική δημιουργία του Θάνου κινητοποιεί το συναίσθημα και τη σκέψη σε μια κατεύθυνση που δημιουργεί ρήξεις, κενά και ασυνέχειες ως προς το προφανές, το δεδομένο, το γενικά παραδεκτό, το αναμενόμενο, το τετριμμένο, και το ανατρέπει, ή κατ' ελάχιστο μας προβληματίζει, βάζει σε κίνηση, σε ένα επίπεδο ενίοτε μισοσυνειδητό και υποδόριο, την αμφιβολία, την αίσθηση ότι τα πράγματα μπορεί και να μην είναι έτσι όπως με πρώτη ματιά φαίνονται, ή ακόμα δεν πρέπει να είναι έτσι, αναφορικά με το άκουσμα, με το ωραίο, με αυτό που πρέπει να είναι εκείνο που αναζητούμε και μας αρέσει.

Ο Θάνος μάς μαθαίνει να μας αρέσουν νέα ακούσματα, που επαναφέρουν αλλά ταυτόχρονα ξεπερνούν την παράδοση των *Lieder*, ακούσματα που αξιοποιούν και αναπλάθουν στοιχεία από το μπαρόκ, το κλασικό συμφωνικό τραγούδι, από την επαναστατική μουσική του Μεσοπολέμου, από τη ριζοσπαστική συμφωνική μουσική του 20^{ου} αιώνα...

Ο ίδιος ο Θάνος Μικρούτσικος σημειώνει για τη μελοποίηση της ποίησης:

«Η μελοποιημένη ποίηση αξίζει στο ελληνικό τραγούδι, όχι γιατί “κατεβάζει” την υψηλή ποίηση στον λαό, όπως υποστηρίζουν πολλοί – δεν θεωρώ πως τη δι-

¹ Οδυσσέας Ιωάννου, *Ο Θάνος κι ο Μικρούτσικος*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη 2011: 290.

καιώνει αυτή η πρόθεση από μόνη της – αλλά γιατί έχει την ικανότητα να φωτίζει κρυμμένα επίπεδα του ποιήματος. Όσο σπουδαίο είναι ένα ποίημα δεν είναι μόνο αυτό που φαίνεται στην πρώτη ανάγνωση. Για τον λόγο αυτόν δεν πρέπει να χρησιμοποιούμε απλώς ένα ποίημα, φέρνοντάς το στα μέτρα της προκάτ συνθετικής μας άποψης, προσπαθώντας να χωρέσουμε μέσα στις ευκολίες και τις manières μας». ²

Και συνεχίζει αναφορικά με τον *Σταυρό του Νότου* σε ποίηση Νίκου Καββαδία:

«Αυτός ήταν και ο λόγος της επιτυχίας εκείνου του δίσκου, εκτός αν κάποιος θεωρεί ότι ξαφνικά όλη η Ελλάδα άρχισε να τραγουδάει για τη ζωή των ναυτικών» (όπ.π.).

Ο Θάνος Μικρούτσικος έχει μια στέρα στρατηγική παραγωγής καλλιτεχνικού αποτελέσματος:

Στοχεύει στη διάπλαση και διά-πλεξη συναισθηματικών και πνευματικών στοιχείων που δημιουργούν συγκίνηση, απόλαυση και επερώτηση-σκέψη.

Ειδικότερα για τη *Μουσική Πράξη στον Μπρεχτ*, ο ίδιος σημειώνει:

«Μελετώντας τον Άισλερ, είδα πως, την ώρα που ανέπτυσσε μια κυκλική μελωδία, λίγο πριν την ολοκληρώσει την “κατέστρεφε”. Αυτό προσπάθησα να κάνω κι εγώ στο “Γερμανικό εγχειρίδιο πολέμου”: φτιάχνω μια μελωδία και στην πορεία της αλλάζω κατεύθυνση, χωρίς να την κάνω “δύσκολη”, προτρέποντας τον ακροατή να μη θεωρεί τίποτα δεδομένο» (όπ.π.: 126).

Ο Θάνος Μικρούτσικος ακολουθεί λοιπόν πιστά την προτροπή του Βλαδίμηρου Μαγιακόφσκι, σε ένα στίχο που ο ίδιος έχει μελοποιήσει:

«Η τέχνη δεν πρέπει ν’ αντανακλά
σαν τον καθρέφτη
μα σαν φακός να μεγεθύνει».

Βέβαια, η προτροπή του Βλαδίμηρου Μαγιακόφσκι δεν θα ακούσε από μόνη της, αν δεν είχαμε να κάνουμε με έναν κορυφαίο καλλιτέχνη. Και ευτυχώς για μας ο Θάνος είναι ένας κορυφαίος καλλιτέχνης. Και όπως ο Μαγιακόφσκι, οραματιστής στρατευμένος στην προοπτική της «άλλης κοινωνίας», του κομμουνισμού!

² όπ.π.: 129-30

